

BOJAN ŽALEC ČLOVEK, MORALA IN UMETNOST

Knjigo *Človek, morala in umetnost* lahko bralec vzame v roke na različne načine, namenjena je namreč tako ožjemu strokovnemu filozofskemu krogu kot študentom, filozofskim entuziastom in ljudem, ki jih zanimajo antropološke in etiške tematike. Podnaslov *Uvod v filozofsko antropologijo in etiko*, ki sugerira učbeniško strukturo in vsebino, je nekoliko zavajajoč, saj Žalčevo delo sicer na prvi pogled daje vtis učbenika, vendar po drugi strani to zvrst močno presega. Obsežen in zanimiv pregled filozofske antropologije in etike poudarja specifično vsebino, izbor predstavljenih filozofskih smeri pa je oblikovan z jasnim namenom: da nakaže temeljno razliko med predmodernim in modernim dojemanjem človeka. Predmoderni misleci so poudarjali predvsem tri teze: razum kot

temeljno merilo dobroti človeka in družbe, bistveno kategorialno razliko med človekom in živaljo ter obstoj transcendence, ki je ključna za človekovo ravnanje v svetu. Značilnost filozofije moderne je ravno negiranje ene, dveh ali kar vseh temeljnih tez predmoderne. Prav s tega vidika so predstavljene misli Platona, Aristotela, Avguština, Akvinskega na eni ter Hobbesa, Huma, Marxa, Darwina, Nietzscheja, Kierkegaarda, Heideggerja, Freuda in številnih novodobnih filozofov na drugi strani. Žalčev izbor filozofov odlikuje širina in aktualnost, saj obravnava tudi naj sodobnejše mislece, kot so Miroslav Volf, Luce Irigaray, Slavoj Žižek, Rene Girard, Charles Taylor in drugi. Za boljše in bolj celostno razumevanje novega knjižnega prispevka ga avtor umesti v kontekst, v slovenski filozofski prostor, in ga predstavi kot del misli tega prostora, ki je orisan v Predgovoru. V Sloveniji so različne antropološke poglede oblikovale smeri, ki se med seboj nekoliko prepletajo: heideggerjanstvo, (post)marksizem, teoretska psihoanaliza, (heglo)lacanovstvo, analitična filozofija in krščanska filozofska smer; Žalec se uvršča predvsem v slednjo.

Temeljna usmeritev knjige in sprva nevidna, potem pa bolj in bolj opazna nit, ki povezuje posamezna poglavja v smiselno celoto, je personalizem. V zadnjih dveh poglavjih

se personalizem, ki se skozi knjigo razkriva predvsem kot avtorjeva naravnost, razvije v osrednjo temo, ki je obenem avtorjevo izvirno razmišljanje in prispevek k slovenski filozofski misli. Personalizem je sicer dokaj neenotna filozofska smer, ki poudarja edinstvenost človeka, njegovo presežnost in vrednost osebe kot osebe, Žalec pa oblikuje povsem svojstveno pojmovanje te smeri. V njegovi tezi igrajo veliko vlogo dejavniki personalizma, ki se sicer pojavljajo skozi celotno delo, v predzadnjem poglavju pa jih izrecno navede in opiše. Avtorjev seznam dejavnikov vsebuje naslednje pomembne prvine: sprejemanje zamisli objektivne, od človeka neodvisne resnice; gojenje globoke identitete in usmerjenosti v notranjost, gojenje specifično človeškega, bivanja človeka kot človeka; sprejemanje osebnega Boga; sprejemanje pomembnosti tistega, česar človek ne more obvladati; ideja človeške bogopodobnosti; deontološka morala; pomen telesa; poduhovljenje – tudi telesno; dialog; skupnost; izločanje negativne tekmovalnosti; odprava individualizma; solidarnost; empatija; ljubezen; gojenje umetnosti; gojenje temeljne pravičnosti; dejavna civilna družba; poduhovljenje resnicoljubne elite; neinstrumentalistično ravnanje; gojenje dialoškega univerzalizma; spoštovanje drugega; presežno, stvarno in pravilno človekoslovje;

razumevanje nasprotnega spola; netelesno razumevanje duha; nepopredmetujoče mišljenje; ideja nesmrtnosti človeka; spoštovanje človekovih pravic; zavest o medsebojni odvisnosti; hoja za Kristusom. Kot najboljšo utemeljitev neodtujljivih pravic ljudi Žalec navede človekovo bogopodobnost. Problem vseh drugih utemeljevanj človekovih pravic je, da lahko vodijo v depersonalizacijo ljudi, ki kriterija, vsebovanega v utemeljitvi, ne dosegajo (na primer utemeljevanje človekovih pravic za vse, ki so sposobni samozavedanja, lahko vodi v zanikanje človeškosti nerojenim, novorojenčkom, osebam z motnjami v razvoju ...). Dejstvo je, da neodtujljivih pravic ni mogoče utemeljevati s človeških vidikov, saj lahko človek svoje lastne zapovedi kadarkoli razveljavi in postavi nove. Tako človekovim pravicam kot sami personalistični naravnosti sta nasprotna nihilizem in instrumentalizem. Predvsem slednji, za katerega je oseba le sredstvo doseganja nekega cilja, se lahko sprevrže v skrajne oblike nasilja nad ljudmi.

Personalistična misel je dobro izhodišče tudi za razumevanje odnosa med Bogom in človekom. Berdjajev, ki je usmerjen izrazito personalistično in mu Žalec zato namenja precej pozornosti, na primer ta odnos opisuje kot eksistencialistično srečevanje in ne kot odnos med nadrejenim in podrejenim. Hannah

Arendt po drugi strani kritizira krščansko ljubezen in svojo kritiko utemeljuje s tem, da ljubiti sočloveka zaradi njegovega odnosa do Boga ne pomeni ljubiti drugega zaradi njega samega, ampak zaradi tega, ker je ta drugi nekakšen 'privesek' Boga. Žalec v nasprotju z njo trdi, da pristna in pravilno razumljena krščanska ljubezen ni nezdružljiva z ljubeznijo do drugega kot drugega, saj je krščanski vzor ljubezni Kristus, ki ljubi človeka kot človeka. Zanimivo je, da Žalec za personalistko označi tudi Luce Irigaray, čeprav le-ta zavrača osebnega Boga, ki bi bil mogočnejši kot človek in človeku nadrejen. Žalec svojo izvirno klasifikacijo utemeljuje z naslednjimi besedami: *"Irigaray lahko označimo kot personalistko zato, ker zavzemajo naslednje trditve osrednje mesto v njenem miselnem sestavu; človeške osebe so presežne; potrebno se je zavedati te presežnosti in jo upoštevati; potrebno si je prizadevati za dialog in za solidarnost; potrebna je poduhovljenost, ki vključuje poduhovljenost mesa; potrebno je upoštevati in spoštovati konkretnosti in individualnosti vsake osebe in si prizadevati za razvoj te individualnosti in ljubezen do nje; moralnost ni mogoča brez poduhovljenosti; dialog ni mogoč brez poduhovljenosti; prava komunikacija ni le prenos informacij."* (Žalec 2010, 321-322.)

Sicer je Žalčeva knjiga razdeljena na dva dela, na

filozofsko antropologijo, ki ji posveti prvi del, ter na etiko in moralo v drugem delu. Po Žalcu je antropologija temeljna humanistična in družboslovna veda, saj tako humanizem kot družboslovje izhajata iz določenega pogleda na človeka, njegovo bivanje, bistvo in naravo; prav tako pa človek pri svojem bivanju in delovanju vedno izhaja iz določenega odnosa do samega sebe. Ob tem sta izpostavljena dva pomena pojma človekova narava: definitoričen ter razlagalen. Medtem ko definitoričen pomen človekovo naravo pojmuje kot človekovo bistvo in išče lastnosti, ki človeka delajo človeka ter ga razlikujejo od preostalih bitij, razlagalni pomen pojma človekove narave osvetljuje tiste človekove lastnosti, ki so relevantne za neko pomembno vprašanje. Predstavitvi različnih antropoloških pogledov skozi zgodovino, v kateri je najpomembnejši prelom med predmoderno in moderno, je dodana kritična obravnava pojmov duh, duša, oseba ter milost, ki niso ključni le za antropološko, ampak tudi personalistično perspektivo.

Drugi del knjige je osredotočen na etiko (ki je definirana predvsem kot teorija morale) in moralo ter pojasnitev temeljnih pojmov in problemov, povezanih s tem filozofskim področjem. Izmed treh prvin morale, vrednot, načel in kreposti Žalec kot krščanski filozof izpostavi prav slednje, saj to prvino

sodobna filozofija običajno pušča ob strani (ravno tako jo je ob strani puščala novoveška filozofija), po drugi strani pa so bile kreposti izredno pomembne za srednjeveško krščansko ter antično filozofijo in etiko.

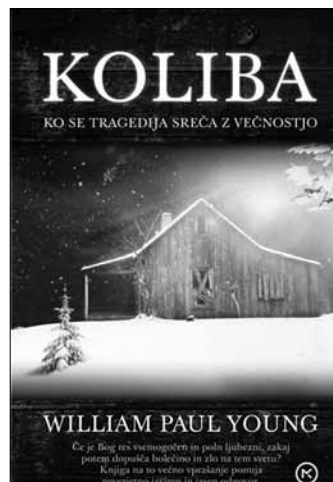
Kot je razvidno že iz naslova, se delo posveča tudi umetniški dimenziji človeka, ki je pomembna tako v antropološkem kot v moralnem pogledu, saj vsebuje sposobnost empatije in presežnosti, izražanja samega sebe in razumevanja drugega. Z umetniškimi deli človek izraža in uteleša samega sebe, umetnost je smiselna, čeprav ni vselej racionalna. Izvirnost, empatičnost in presežnost umetnosti so znamenja presežnosti človeka, ki ga ni mogoče totalizirati, izčrpati ali reducirati.

Za zaključek bi poudarila, da ima delo Človek, morala in umetnost tako izvirno filozofsko kot pregledno sistematično vrednost, obenem pa iz vsebine veje močna osebna nota in angažiranost avtorja, ki bralcu razkriva svoj pogled na svet. Ta pa je – solidarnostno personalističen: "Po personalizmu je oseba bistveno bitje odnosov in je nekaj enkratnega, povsem individualnega in unikatnega. Za spoštovanje osebe kot osebe zahteva, da v odnosu do nje upoštevamo konkretne in posebne položaje oseb in njihovo zgodovino. /.../ Za ohranjanje dejanske personalistične družbe je potrebna zavest, da je vrednota

vsaka konkretna oseba, in to v celotnem obdobju svojega življenja" (30-31.). Tak pogled pa je po avtorjevo ključen tudi za Slovence: "Sociološke raziskave za Slovenijo kažejo izredno majhno zanimanje državljanov za politiko, dejstvo, da ljudje ne razumejo politike, nezaupanje državljanov v politike, stranke in ustanove pravne države. /.../ Od kod torej ta kriza na globalni in slovenski ravni? Iz česa izvira ta tista etika, politika, kultura, ki nam jih primanjkuje in ki so predpolitični oz. predpravni pogoj dobre politike oz. dejansko pravne države? Odgovor te knjige je kratek: iz personalistične duhovnosti. Edino iz take duhovnosti lahko raste morala, etika, pravo, politika, ki jih potrebujemo oz. ki nam jih tako primanjkuje tako na globalni kot na slovenski ravni, in v pomanjkanju katere se vse bolj pogrezamo v blato nepravilnosti, nestabilnosti in nesvobode. Oseba, duh, svoboda, skupno dobro so besede, parole za vrednote, ki jih je treba iz naftalina zaprašene obrobja (ponovno) postaviti v središče našega zanimanja in prizadevanj. Gre za fasete enega, istega in edinega dragulja, na katerega sijaj in pristnost se lahko zanesemo." (336.)

Ana Martinjak

BRANKO KLUN,
METAPHYSIKKRITIK
UND BIBLISCHES ERBE
AUSTRIA: FORSCHUNG
UND WISSENSCHAFT,
PHILOSOPHIE, BAND 11.
WIEN; MÜNSTER: LIT, COP.
2010.

Dr. Branko Klun, izredni profesor na Teološki fakulteti v Ljubljani, se v svoji pred kratkim izdani knjigi ukvarja z odnosom med postmoderno mislijo in judovsko-krščansko religiozno dediščino. Knjiga je napisana v nemškem jeziku, saj gre za premišljen izbor prispevkov, ki jih je avtor objavljaval v tujih publikacijah ali jih celo predstavil na posebnih konferencah. Tako je nastalo sedem poglavij, ki tvorijo smiselno celoto knjige. V ospredju obravnave so misleci kot Dilthey, Heidegger, Levinas in Vattimo, ki nam jih avtor predstavi v luči naslovne tematike. Sam pa še dodaja, da gre pri tem nadvse